

MATURITNÝ OKRUH 7

JAZYK A REČ. JAZYKOVÉ SKUPINY.

jazyk: abstraktný systém lexikálnych a gramatických znakov, ktorý určité jazykové spoločenstvo používa ako prostriedok myslenia a dorozumievania

reč: konkrétna realizácia jazyka, vyjadrená zvukovo alebo písomne

funkcie jazyka: dorozumievacia, poznávacia, expresívna, estetická reprezentatívna

mŕtvy jazyk: prestal plniť funkciu materinského a národného jazyka, napr. *latinčina, stará gréčtina*

Jazykové skupiny:

- Jazyková skupina = **rodina**, ktorá sa vyvinula zo spoločného predka (býva označený ako **prajazyk**)
- Jazykové rodiny sa delia na menšie časti tzv. **jazykové vetvy**
- Vetvy rozlišujeme: **INDOEURÓPSKE**, **URALSKE** (napr. ugrofínske jazyky – sem patrí **maďarčina**, **NIE JE teda súčasťou indoeurópskej rodiny**), **IZOLOVANÉ** jazyky
- Jazyky, ktoré nepatria k žiadnej jazykovej rodiny – tzv. **jazyky-sirotky** (napr. jazyk Baskov).

Indoeurópske jazyky:

- väčšina európskych a ázijských jazykov vznikla pravdepodobne z jediného jazyka a tým bol **indoeurópsky prajazyk**
- všetky indoeurópske jazyky majú **veľa spoločných hlások v slovných základoch**, napr.: matka – *madre, mother, Mutter, mère ...* dcéra: *dotter, Tochter, daughter*
- asi polovica ľudstva hovorí jedným z indoeurópskych jazykov

ROZDELENIE INDOEURÓPSKÝCH JAZYKOV:

Názov skupiny	Patriace jazyky (podskupiny)
Slovanská	<i>Východná podskupina</i> – ruština, ukrajinčina, bieloruština <i>Južná podskupina</i> – bulharčina, srbčina, slovinčina, macedónčina, slovinčina, chorvátčina <i>Západná podskupina</i> – čeština, slovenčina, poľština, lužická srbčina
Baltská	litovčina, lotyšтина
Germánska	<i>Severogermánska podskupina</i> – dánčina, nórčina, švédčina, islandčina <i>Západogermánska podskupina</i> – angličtina, holandčina, flámčina, afrikánčina, nemčina, jidiš
Románska	francúzština, provensalcina, taliančina, španielčina, katalánčina, portugalčina, rumunčina, moldavčina, rétorománčina
Keltská	írčina, bretónčina, waleština, gaelčina

Grécka	novogréčtina
Indická	hindčina, bengálčina, ...
Iránska	perzština, kurdčina, rómčina, ...
Albánčina	
Arménčina	

POZNÁMKA: Teória nižšie, teda o slovanských jazykoch, je súčasťou samostatného maturitného okruhu. Viete ju ale použiť aj v tomto.

Vývin a delenie slovanských jazykov:

- samotné **slovanské jazyky** sa vyvinuli v 8-10 st. z **praslovančiny**, ktorá vznikla okolo roku 2000 p.n.l.
- praslovanský jazyk existoval dve až tri tisícročia
- dorozumievali sa ním dávni **predkovia** dnešných slovanských národov vo svojich **pôvodných sídlach** medzi Vislou a Dneprom
- z tejto pravlasti sa Slovania rozchádzali na územia, na ktorých bývajú dnes
- okolo 10 st. sa ustálili **3 základné skupiny**

<i>Názov skupiny</i>	<i>Patriace jazyky (podskupiny)</i>
Slovanská	<p><i>Východná podskupina</i> – ruština, ukrajinčina, bieloruština</p> <p><i>Južná podskupina</i> – bulharčina, srbčina, slovinčina, macedónčina, slovinčina, chorvátčina</p> <p><i>Západná podskupina</i> – čeština, slovenčina, poľština, lužická srbčina</p>

- **Západoslovanské jazyky**, z južnoslovanských (**slovinčina, chorvátčina**) používajú písmo **latinka**.
- Zvyšné **južnoslovanské jazyky** a všetky **východoslovanské jazyky** používajú **azbuku**.

STAROSLOVIENSKA KULTÚRA A LITERATÚRA

- stredovek (800 – 1000)

- veľkomoravské kniežatá Mojmir a Rastislav bojovali v 9. storočí proti vplyvu Franskej ríše
- bohoslužobným jazykom bola latinčina, uznávala sa i hebrejčina a gréčtina
- **byzantský cisár Michal III. posla v roku 863 na Veľkú Moravu Konštantína a Metoda**, ktorí poznali slovanské nárečie z okolia Solúna, kde sa narodili
- Konštantín a Metod zostavili prvé slovanské písmo hlaholiku (na základe malých písmen gréckej abecedy) a prvý slovanský spisovný jazyk staroslovienčinu (rozšírila sa z Veľkej Moravy až po sever Srbska)
- bratia boli obvinení z bohorúhačstva a vybrali sa do Ríma – Konštantín obhajoval v Ríme staroslovienčinu ako bohoslužobný jazyk, tu prijal meno Cyril
- pápež Hadrián II. povolil slovanskú liturgiu, schválil staroslovienske preklady bohoslužobných kníh
- Konštantín v Ríme zomiera, Metod sa vracia na Veľkú Moravu, je na dva roky uväznený vo Franskej ríši
- po Metodovej smrti sa jeho prívrženci a žiaci museli uchýliť do Bulharska (pápež zakázal slovanskú bohoslužbu), kde zostavili nové písmo cyriliku (na základe veľkých písmen gréckej abecedy, písmo dalo základ dnešnej azbuke)
- **po zániku Veľkomoravskej ríše sa staroslovienčina nepoužíva, slovenské územia pripadli Uhorsku**

Dielo v staroslovienčine:

1. Konštantín a Metod spoločne **preložili do staroslovienčiny evanjeliá v Novom zákone, časť Starého zákona, zbierku žalmov, či modlitebnú knihu pre kňazov – t.j. prekladová literatúra**
2. Konštantín - predslov k Novému zákonu **Proglas !!!**: oslavuje slovanský preklad Biblie, **je to prvá slovanská báseň**, vyzdvihuje staroslovienčinu ako základ vzdelanosti, príhovor Konštantína k Slovanom, chváli národy, ktoré prijali knihy a s nimi aj kresťanstvo, báseň je napísaná obrazným štýlom, má 110 veršov a obsahuje citáty z Biblie
3. **Moravsko-panónske legendy !!!**: tvoria ich *Život Konštantína* (Kliment) a *Život Metoda* (pravdepodobne Gorazd), autormi sú ich žiaci, **nejde o legendy v pravom slova zmysle** (chýba motív mučeníctva, sebapoškodzovania sa), autori sa pridŕžajú konkrétnych faktov a udalostí, neidealizujú Konštantína a Metoda ako svätcov = **umelecká próza a historický dokument zároveň**, *Život Metoda* je kratší, epickejší, bez prvkov zázračnosti ako v *Živote Konštantína*

viac k dielu Život Konštantína

- skladá sa z 18 kapitol
- dozvieme sa v ňom o pôvode, detstve a štúdiu Konštantína, ktorý bol najmladší zo 7 detí
- Konštantín bol od detstva múdry a nadaný, a preto sa nerozhodol pre život veľmoža a otca rodiny
- krátko sa spomína aj jeho pôsobenie na VM a jeho neskorší boj za slovanský bohoslužobný jazyk
- dielo sa končí Konštantínovou cestou do Ríma, jeho smrťou a pohrebom

2. a 3. – pôvodná veľkomoravská literatúra

Na tradíciu Veľkej Moravy nadväzovali napr. Bernolák, Kollár, Hollý, štúrovci!

Pri tvorbe prvého spisovného jazyka **Anton Bernolák** nadviaže na starosloviensku vzdelanosť a prihlási sa k tomuto obdobiu v diele *Filologicko-kritická rozprava o slovenských písmenách*.

Prihlásenie sa k tradícii a odkazu Veľkej Moravy je jedným zo základných kameňov všetkých fáz **slovenského národného obrozenia** a pre spisovateľa sa stáva zdrojom inšpirácie.

Ján Hollý sa snaží pozdvihnúť národné povedomie Slovákov slávnou históriou Veľkej Moravy a jej kniežat v dielach *Svatopluk, Cyrilo-Metodiáda*.

Pre epickú poéziu a prózu štúrovcov sú postavy a udalosti Veľkej Moravy dominantné, napr. **Ľudovít Štúr: Nitra, milá Nitra; Svätoboj**, v diele **Matúš z Trenčína** sa snaží Matúš Čák založiť pre Čechov a Slovákov štát podobný Veľkej Morave, kde by sme žili bez cudzej nadvlády.

V období realizmu sa prihlási k tradícii Veľkej Moravy predovšetkým **Hviezdoslav** v krátkej epike *Ľútosť Svätoplukova, Pribina, Rastislav*.

V medzivojnovom období máme biografický román *Svätopluk*, ktorý napísal **Ladislav Nadáši Jége**.